

Зона вільної торгівлі з ЄС: очікування регіонів напередодні підписання Угоди про Асоціацію

Матеріали проекту

Зона вільної торгівлі з ЄС: очікування регіонів напередодні підписання Угоди про Асоціацію // Матеріали проекту / Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень. – Чернівці. 2013. – 32 с.

У виданні узагальнено матеріали проекту «Зона вільної торгівлі з ЄС: очікування регіонів напередодні підписання Угоди про Асоціацію», реалізованого ГО „Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень” (м. Чернівці) у співпраці з ГО „Інститут економічних досліджень та політичних консультацій” (м. Київ), другою робочою групою Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного Партнерства та Асоціацією регіональних аналітичних центрів за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Це видання стало
можливим за підтримки
Міжнародного фонду
«Відродження»

© Поліський фонд міжнародних
та регіональних досліджень, 2013

ЗМІСТ

Зона вільної торгівлі з ЄС: очікування регіонів напередодні підписання Угоди про Асоціацію. Інформація про проект	4
Засади формування Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною і ЄС.	5
Переваги та виклики Зони вільної торгівлі з ЄС: підсумки регіональних дискусій.	8
Вінницька область.	8
Дніпропетровська область	8
Донецька область	10
Луганська область	10
Волинська область.	11
Миколаївська область	12
Одеська область.	13
Рівненська область	14
Полтавська область	15
Харківська область	16
Херсонська область.	17
Черкаська область	18
Чернівецька область	19
Чернігівська область	20
Загальні підсумки регіональних дискусій	22
Зона вільної торгівлі з ЄС: відповіді на найгостріші та поширені питання регіональних дискусій.	26

ЗОНА ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС: ОЧІКУВАННЯ РЕГІОНІВ НАПЕРЕДОДНІ ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ.

Інформація про проект

Проект „Зона вільної торгівлі з ЄС: очікування регіонів напередодні підписання Угоди про асоціацію” ініційовано ГО „Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень” (м. Чернігів) у співпраці з ГО „Інститут економічних досліджень та політичних консультацій” (м. Київ), другою робочою групою Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного Партнерства та Асоціацією регіональних аналітичних центрів за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Дискусія щодо переваг та викликів формування Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом досі відбувається переважно у вузькому експертному середовищі. Наявні аналітичні матеріали присвячені питанням впливу Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною і ЄС (ПВЗВТ) на економіку України в цілому. Поінформованість регіонів щодо питань не тільки ПВЗВТ, але й загалом перспектив Асоціації з ЄС залишається вкрай низькою, а відсутність інформації про очікувані від цього переваги та виклики на регіональному рівні знижує інтерес місцевих експертів до теми. Зважаючи на перспективи, які відкриває для України підписання угоди про Асоціацію, наразі існує гостра потреба в розгортанні і підтриманні на рівні областей масштабної інформативної дискусії щодо економічних аспектів поглиблення співпраці з ЄС.

Проект спрямований на започаткування на регіональному рівні неупередженої дискусії щодо поглиблення економічної співпраці з ЄС. Особливістю проекту стало залучення до обміну думками експертів з регіонального бізнес-середовища, місцевих споживачів, представників владних установ, політиків, громадських активістів, науковців.

Мета проекту – підвищення обізнаності широкого кола зацікавлених осіб в регіонах України щодо викликів та переваг створення ПВЗВТ напередодні підписання Угоди про асоціацію.

В рамках проекту дискусійні „кругли столи” протягом жовтня-листопада 2013 року відбулись у 14-ти областях: Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Харківській, Херсонській, Черкаській, Чернівецькій та Чернігівській. Загальна кількість учасників – близько 400 осіб.

Незважаючи на непідписання під час Вільнюського самміту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, напрацьовані в рамках проекту матеріали та пропозиції не тільки не втрачають своєї актуальності, але й можуть бути використані для обґрунтування необхідності подальшого поглиблення економічної інтеграції з країнами-членами Європейського Союзу.

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОГЛИБЛЕНОЇ ТА ВСЕОСЯЖНОЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ І ЄС¹

Угода про асоціацію між Україною і Європейським Союзом (ЄС) – це величезний за обсягом документ (більше 2000 сторінок англійською мовою разом із додатками). Важливою частиною цього документу є положення, що стосуються створення Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною і ЄС.

В основі утворення ПВЗВТ лежить обопільне скасування ввізних мит Україною і ЄС. Ввізні мита будуть скасовані більш ніж по 95% позицій, при цьому ЄС знижуватиме ставки мит швидшими темпами, ніж Україна. Таким чином, з точки зору рівня митних тарифів, українські експортери якійсь час перебуватимуть у привілейованому становищі у порівнянні з європейськими. Окрім скасування мит, утворення ПВЗВТ передбачає також усунення інших торговельних бар’єрів між Україною і ЄС: скасування експортних субсидій (які застосовуються ЄС), експортних мит (які застосовуються Україною по відношенню до власних експортерів). Для деяких галузей української промисловості передбачена можливість застосування захисних заходів (стягнення додаткового збору у визначених межах) протягом 15 років після набуття чинності Угодою про асоціацію. Це стосується, зокрема, шкірсировини, насіння соняшника, деяких видів металобрухту. Передбачена можливість застосування захисних заходів для автомобілебудівної промисловості впродовж 14 років – з другого року після набуття чинності Угодою.

Важливою складовою утворення ПВЗВТ є гармонізація законодавства України і ЄС у галузі технічних бар’єрів в торгівлі, а також санітарних та фіто-санітарних заходів. Українські промислові і сільськогосподарські виробники повинні будуть виготовляти продукцію у відповідності з базовими вимогами безпеки, закріпленими у відповідних нормативних актах. Внаслідок цього українські споживачі користуватимуться такими перевагами, як підвищення безпечності та якості продукції. Бізнес, узгодивши власне виробництво з європейськими вимогами щодо ТБТ і СФЗ, отримає кращий доступ не лише на ринок ЄС, але й інших країн, які мають з ЄС домовленості про взаємне визнання стандартів. Відзначимо, що Україна вже зараз зробила досить багато. Наприклад, станом на кінець листопада 2013 року 43 технічних регламенти в українському законодавстві вже були значною мірою гармонізовані з нормами ЄС, 29 з яких уже введено в дію.

Угода передбачає надання взаємного доступу до ринків державних закупівель України і ЄС, що буде супроводжуватись гармонізацією законодавства у відповідній сфері. Це збільшить прозорість і ефективність в сфері здійснення державних закупівель. На практиці це може означати, наприклад, підвищення якості будів-

¹ За експертної підтримки Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (м. Київ)

ництва автомобільних доріг і зниження корупції в цій сфері.

Україна і ЄС беруть на себе зобов'язання забезпечити належну та ефективну імплементацію міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, сторонами яких вони є. Передбачено гармонізацію законодавства України і ЄС в сфері в інтелектуальної власності, авторського і суміжного прав, зокрема, захист географічних зазначень ЄС в Україні, таких як пармезан, шампанське тощо. Для українських підприємств передбачений перехідний період тривалістю 10 років.

Угодою закріплено положення, метою яких є сприяти розвитку конкурентного середовища в Україні і перешкоджати монополізації. Україна зобов'язується наближувати власне законодавство в сфері антимонопольного права до відповідних нормативних актів ЄС. До підприємств, що мають спеціальні або виключні права, антимонопольне законодавство застосовуватиметься лише за умови, що це не буде перешкоджати здійсненню цими підприємствами законної діяльності.

В окремому розділі врегульовано принципи торгівлі природним газом, електроенергією і нафтою. Більшість положень цього розділу дублюють зобов'язання України в рамках її членства в Європейському енергетичному співтоваристві і закріплюють взаємне сприяння і попередження вирішення суперечок у питанні транзиту енергоносіїв, можливість взаємної розвідки і розробки родовищ (при збереженні національного суверенітету на ці родовища), створення конкурентного середовища на енергетичному ринку і запровадження чіткого механізму вирішення спорів.

Розділ Угоди, що присвячений питанню забезпечення прозорості в Україні, закріплює необхідність створення ефективного та передбачуваного законодавчого поля для суб'єктів, що займаються бізнесом.

Співпраця у сфері сталого розвитку передбачає поступове досягнення українськими виробниками екологічних стандартів, чинних у ЄС. Це створить певні ризики, які будуть особливо відчутними для великих низькорентабельних підприємств із застарілими виробничими фондами (які є, у своїй більшості, спадком радянської економіки), однак зумовить такі очевидні соціальні вигоди, як-то підвищення якості життя, довголіття і здоров'я населення, збереження природних ресурсів і їхньої якості, загальне покращення екологічного ситуації.

В цілому, Угода про асоціацію є свого роду «дорожньою картою» для модернізації України. Виконання її положень сприятиме досягненню вищого рівня свобод, більшої змагальності і прозорості економіки, кращої інституційної спроможності. Це буде забезпечено в першу чергу через гармонізацію законодавства України і ЄС в контексті виконання Україною зобов'язань, взятих нею на себе в рамках Угоди.

Представники бізнесу завдяки зниженню тарифних і (більшою мірою) нетарифних бар'єрів отримають кращі можливості для виходу на ринок ЄС. Наприклад, після набуття чинності Угоди про асоціацію експорт продукції АПК до ЄС

зросте в середньому на 20%, причому найбільший вииграш буде отримано фактично одразу в перші кілька років завдяки швидшому відкриттю ринку ЄС. Також покращиться доступ на ринки третіх країн завдяки гармонізації українських технічних регламентів та стандартів із відповідними нормативними актами ЄС, які є визнаними у світі. Сприятиме розвитку економіки покращення бізнес-клімату і інвестиційного середовища, зумовлені виконанням положень Угоди про асоціацію.

Домогосподарства користуватимуться благами більшої соціальної захищеності, більшої безпечності товарів, вищого рівня доходів, зумовленого створенням нових робочих місць та поступовим зростанням обсягів виробництва. Урядові органи отримають потужний стимул для проведення законодавчих і інституційних реформ, збільшення ефективності управління публічними фінансами, забезпечення більшої прозорості діяльності державного сектору. З огляду на активізацію економічної діяльності в країні, уряд отримає додаткові надходження до бюджету.

Гармонізація законодавства України і ЄС і відповідні економічні перетворення, як і будь-який процес змін, потребуватиме певних зусиль. Кількість фінансових витрат, праці, годин навчання чи перекваліфікації залежатиме від галузі промисловості, здатності до адаптації, рівня конкурентоспроможності, застарілості виробничих фондів, наявних фінансових ресурсів тощо. Так чи інакше, для успішної діяльності у нових умовах (більш прозорих і сприятливих для розвитку бізнесу, але водночас і більш змагальних) необхідно буде забезпечувати вищу якість продукції за конкурентної ціни, виконувати усі вимоги щодо ТБТ чи СФЗ, дотримуватись нових екологічних стандартів тощо. Цей процес не буде принципово новим, а лише продовжуватиме природний поступ і розвиток української економіки як динамічної системи.

ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС: ПІДСУМКИ РЕГІОНАЛЬНИХ ДИСКУСІЙ

Вінницька область

Учасники дискусії зійшлися на думці, що основні принципи ПВЗВТ можуть бути вигідними для Вінницької області. В регіоні очікують підтримки дрібних сільгоспвиробників, малого та середнього бізнесу, недопущення зростання ціни на газ для населення тощо. Висловлювались очікування і щодо зниження рівня корупції та реформування системи влади.

Постраждати може малий бізнес, зокрема, сільгоспвиробники. Насамперед, під загрозою опиниться дрібний сільгоспвиробник як найменш конкурентний гравець на аграрному ринку. Основний ризик – зростання безробіття на селі. Викликом для підприємств області названо і майбутні витрати (або санкції) щодо приведення виробництва у відповідність до європейського екологічного законодавства. Також проблематичною може стати конкурентність місцевих підприємств.

«Можна очікувати інвестицій, які сприятимуть розвитку економіки, покращенню якості товарів, а отже і підвищенню рівня життя громадян», – депутат Вінницької міської ради Олександр Парвадов

Серед переваг учасники дискусії зазначили очікуваний прихід інвесторів, приваблених невисокою вартістю робочої сили та наявністю родючих земель. Також можна очікувати поліпшення якості товарів і послуг, насамперед, харчової продукції. Учасники дискусії сходились на думці, що сільське господарство може бути у вигаді, тоді як програти можуть працівники, задіяні в цій галузі.

Дніпропетровська область

Під час круглого столу було озвучено, що основним набувачем вигод стане великий дніпропетровський бізнес – металургійні, хімічні підприємства, ракетобудування, зокрема, «Южмаш». До основних вигод віднесено можливість прискореної модернізації виробництва за рахунок європейських інвестицій, використання інновацій, енергозбереження, запровадження нових технологій та збільшення продуктивності праці.

Також вигоди отримають і сільгоспвиробники. Однак, для доступу до європейських ринків необхідно пройти жорстку процедуру сертифікації.

Глобально від ПВЗВТ втратить бізнес. Наслідком цих втрат може стати збільшення кількості безробітних і відповідне погіршення іміджу влади. Звільнення у металургійній, гірничій та хімічних галузях призведуть до зниження купівельної спроможності населення, відтак цей негатив відчують підприємці, малий та середній бізнес; зменшаться надходження до бюджетів.

Під час дискусії учасники дійшли згоди, що від створення ПВЗВТ втратять підприємства з низькою ефективністю та продуктивністю праці, що працюють на застарілих, енергоємних технологіях. Серед таких підприємств флагами металургійної галузі – завод ім. Петровського, «Дніпрококс», завод ім. Комінтерну, Дніпропетровський комбайновий завод, завод ім. Карла Лібнехта та інші, на яких працює велика кількість робітників. Тому їх закриття може призвести до соціального вибуху.

У той же час інші підприємства отримають доступ до європейських технологій, ринку та кредитних ресурсів. Наприклад, „Інтерпайп сталь” відповідає кращим європейським стандартам, відповідно, цей виробник збільшить свою присутність на європейському ринку. Подібним чином можуть наростити експорт до ЄС трубні заводи, що може стати частковим компенсаторним механізмом.

Для нівелювання зазначених загроз має відбутися масштабна та швидка модернізація із запровадженням найновіших технологій. Вихід на європейський

«Дніпропетровські підприємці мають тісні взаємовідносини з європейськими партнерами і очікують збільшення ділової активності в результаті створення ПВЗВТ», – заступник директора департаменту Дніпропетровської міської ради Микола Шевченко

ринок може дати новий поштовх розвитку більш ефективних підприємств малого і середнього бізнесу (МСБ). Для розвитку МСБ необхідне зменшення кількості адміністративних перепон.

Створення ПВЗВТ – єдиний шлях, який дозволить максимально швидко модернізувати виробництво, збільшити його енергоефективність, запровадити європейські екологічні стандарти.

Донецька область

Донецький економічний регіон є одним з найпотужніших міжрегіональних територіально-виробничих комплексів. За даними статистики він є абсолютним лідером по показникам розвитку промислового потенціалу та створює значну долю ВВП України.

За інформацією Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, представленою під час дискусії, зниження мит і введення євростандартів на українську продукцію є пріоритетами Угоди. Також до переваг можна віднести і поліпшення екологічної ситуації в Україні. Що ж до ризиків, то до них було віднесено можливе банкрутство українських підприємств, потенційне зростання безробіття і зростання цін на окремі товари.

Представники Донецького Національного університету провели своє дослідження з більш категоричними і песимістичними висновками. Говорячи про переваги Асоціації багато дослідників обіцяють приплив в Україну інвестицій, проте чітких обґрунтувань цієї тези немає. Зворотна ситуація з ринком СНД і Росії, який Україна, швидше за все втратить у разі підписання угоди з ЄС. Зниження мит, яке також часто відносять до переваг Асоціації, теж автоматично не призведе до збільшення експорту з України. У Європі вже є приклади країн, які на собі дізналися про «переваги» євроінтеграції. На думку донецьких вчених, підписання Угоди про асоціацію призведе до закриття високотехнологічних виробництв в Україні, падіння ВВП і експорту, зростання безробіття та соціальної напруженості.

Луганська область

Оскільки Луганська область є експортноорієнтованою, то однією з найголовніших переваг під час дискусії названо поліпшення умов експорту, зокрема, скасування ввізних мит.

Більшість учасників дискусії дійшли спільного висновку, що найбільш постраждають промислові об'єкти, які працюють ще на радянському обладнанні. Також в зоні ризику малі підприємства, які будуть не в змозі конкурувати з європейськими.

Виникне необхідність переозброєння та зміни технологій виробництва, але завдяки обмеженості наявних інструментів захисту «молодим» галузям економіки, які не досягли належного рівня конкурентоспроможності, буде відчуватись гостра потреба державної підтримки.

Є ризик зниження конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку. Це буде пов'язано з наявністю потужної системи державної підтримки сільського господарства країн-членів ЄС.

Найбільш чутливим до таких загроз буде МСБ. Це стосується не тільки технічних регламентів, а й легальності їх роботи, походження сировини, матеріалів, оплати праці.

В цілому, по завершенню круглого столу більшість учасники дійшли згоди, що Угода про асоціацію надає серйозні можливості для модернізації української економіки, однак для її успішного здійснення потрібна наполеглива праця різних прошарків населення України.

Волинська область

У м. Луцьку було відзначено, що від створення ПВЗВТ виграють різні категорії суспільства, але першочергові переваги відчують бізнес, орієнтований на зовнішні ринки, споживачі та місцева влада в цілому. Найбільше ризиків ПВЗВТ несе для місцевого бізнесу. Водночас, негаразди в роботі бізнесу можуть вплинути на різні аспекти життя суспільства. Так, може відбутися ріст безробіття, скорочення надходжень до бюджету тощо.

Найбільшою загрозою для місцевого виробника від створення ПВЗВТ є прихід потужних закордонних підприємств, що може призвести до втрати ринків збуту. Насамперед, ця загроза поставатиме перед харчовою галуззю, агропромисловим сектором та машинобудуванням області. На думку учасників заходу, основний спосіб зменшити наслідки цієї загрози є системна, спланована

державна підтримка місцевого виробника.

Під час «круглого столу» багато уваги було приділено питанню переходу України на європейські стандарти у різних сферах. Попри наявні перестороги, висловлювалися думки, що у випадку підписання Угоди про асоціацію очікується

як технічна, так і фінансова допомога у цій сфері.

Приєднання до ПВЗВТ надасть можливість місцевим виробникам освоювати європейські ринки збуту. Найбільш від цього виграють волинські аграрії в наслідок збільшення квот. Також учасники заходу зауважили, що полегшення торговельних правил між нашою державою та країнами ЄС зумовило б збільшення обсягів транспортування товарів через Ягодинську митницю. Це сприятиме розбудові прикордонної та транспортної інфраструктури Волині.

Усі учасники «круглого столу» позитивно оцінили можливе підписання Україною Угоди про Асоціацію та приєднання до ПВЗВТ. На їх думку, такі зміни посилять роль Волині, як «торгового транспортного коридору», збільшать кількість прямих іноземних інвестицій, сприятимуть переходу на більш сучасні стандарти виробництва, розвитку інфраструктури краю тощо. Водночас, задля досягнення таких позитивних результатів Україна повинна виконати багато «домашньої роботи». Насамперед мова йде про гармонізацію стандартів, реформування, законодавчі зміни.

Миколаївська область

Серед очікуваних негативних наслідків приєднання України до ПВЗВТ учасники «круглого столу» у м. Миколаєві відзначили загострення проблеми модернізації виробництв: зниження енергоємності, підвищення капіталомісткості, адаптація до європейських екологічних норм. Це стосується як великих суднобудівних підприємств, так і підприємств легкої, харчової, металургійної галузей.

Загрозою є також збільшення цін на деякі категорії товарів, банкрутство окремих неконкурентоспроможних виробників і, як наслідок, ріст безробіття.

Необхідність адаптації до нових умов може бути особливо складною для представників МСБ. Однак, запровадження прозорих «правил гри» на ринку та доступність «дешевих» кредитних ресурсів здатне суттєво знизити потенційні загрози.

Переваги та вигоди для Миколаївщини від створення ПВЗВТ вбачаються регіональним експертам в збільшенні прямих іноземних інвестицій, запровадженні прозорих умов ведення бізнесу, створенні нових підприємств харчової і переробної галузей. Експортери сільгосппродукції відчують позитивний ефект від

скасування мит вже в перші роки після підписання Угоди. Найбільш від ПВЗВТ може виграти виноробний, зерновий, соняшниковий бізнес, рекреація та туризм та кораблебудування.

Основною тезою «круглого столу» стала думка про те, що потрібно «будувати Європу» в Миколаївському регіоні, брати краще від ЄС, приймати спільні стандарти, змінювати сприйняття світу, давати адекватні можливості бізнесу та підприємництва.

Одеська область

Як відмітила більшість учасників дискусії у м. Одеса, від ПВЗВТ в першу чергу мають виграти споживачі і бізнес. Підписання Угоди відкриє можливість споживачам отримувати більш широкий асортимент європейської продукції, підвищення якості української продукції, доступ до найновіших технологій, вирішення екологічних проблем. Бізнес від підписання цієї Угоди отримає прозоріші «правила гри», ширший і легший діапазон виходу на європейський ринок, підвищення якості продукції.

Всі учасники дискусії сходились на тому, що, як мінімум, перші п'ять років будуть дуже важкими для всіх соціальних груп. Серед основних загроз підписання Угоди для регіону є втрата деяких напрямків промисловості через їх неконкурентоспроможність.

«На сьогодні, коли говорять, що при зближенні з Європою нас чекає перехід на інші стандарти – це лукавство. Євроінтеграція – просто рух до хоч якихось стандартів, що не може не позначитися позитивно і на розвитку економіки, і на загальному підвищенні рівня життя», – одеський журналіст і економічний оглядач Ігор Кисельов

Деякі учасники дискусії стверджували, що Одещина з підписанням Угоди про асоціацію може втратити російських інвесторів, а порти Одеської області втратять російських перевізників. Але Росія вже сьогодні проводить політику перепрофілювання російських вантажів з українських портів на російські. Водночас експерти зазначили, що російським підприємцям після підписання Угоди про асоціацію стане легше вести бізнес як в Україні в цілому, так і в Одесі зокрема. Пояснюється це тим, що російським бізнесменам не тільки привабливіше і зрозуміліше буде вести свої справи, але й безпечніше. Ще однією загрозою

від підписання Угоди про асоціацію може стати вимога ЄС припинити сертифікацію. Вона призведе до безконтрольності у виробництві харчової продукції, а в кінцевому результаті – до падіння якості української продукції.

Учасники „круглого столу” висловили припущення, що після підписання Угоди про асоціацію інвестиції можуть і не надходити, тому що за всіма впливовими кредитними рейтингами українська економіка знаходиться у переддефолтному стані, а в такі економіки, зазвичай, ніхто не вкладає гроші.

Вагомою вигодою від підписання Угоди про асоціацію є напрацювання та реалізація чіткої морської політики України.

Експерти висловили думку, що важливим чинником подолання адаптаційних проблем є системне інформування широкого кола учасників інтеграційних процесів про перебіг реалізації Угоди, поточні виклики та подальші дії влади.

Підсумовуючи хід дискусії, можна зробити висновок, що більшість експертів сходиться на тому, що Одещина в основному виграє від підписання Угоди про асоціацію. Серед найбільш очікуваних вигод експерти називали притік інвестицій, зниження корупційної складової, нормалізації морської політики, покращення інфраструктури регіону і вихід одеських підприємств на європейський ринок. До найбільших загроз експерти віднесли вимирання деяких галузей промисловості регіону через їх неконкурентоспроможність, певний відтік російського капіталу, відсутність контролю і харчовий галузь, бюрократизація, а також знищення монополій, які Україні потрібні, щоб бути міцною державою.

Рівненська область

В обговоренні домінувала тема переваг від можливого підписання Угоди про асоціацію для України загалом та для Рівненської області зокрема.

Більш критичними виявились науковці, які звернули увагу на корупцію, неринковий характер економіки України, ренто-орієнтовану поведінку вітчизняних еліт і необізнаність різних груп громадян з умовами ПВЗВТ. Однак показово, що жоден з присутніх не висловився проти підписання Угоди чи за вступ до Митного Союзу.

На думку регіональних експертів, найбільшу користь від ПВЗВТ отримають середні і великі експортно-орієнтовані підприємства, які уже працюють на європейських ринках – хімічної, меблевої, деревообробної і харчової промисловості. Найбільші загрози угода буде

мати для малих виробників молочної і м'ясної продукції (через вимоги впровадження санітарних норм) та роздрібних торговців вживаним одягом. Можна очікувати зменшення корупційних прибутків представників державних установ, митниці через спрощення дозвільних процедур, митного догляду тощо.

«ЄС лише відкриває двері. Решта – за нами», – керівник Центру політичних досліджень НаУОА Юрій Мацієвський (м. Острогоз, Рівненська область)

Між тим, перебіг дискусії виявив ряд проблем. По-перше, це необізнаність не лише пересічних громадян, але й окремих представників профільних відділів Рівненської облдержадміністрації зі змістом Угоди про

асоціацію. По-друге, у суспільстві, сформувались завищені очікування щодо Угоди. З огляду на те, що в разі її підписання позитивний ефект буде відчутий лише через 3-5 років, варто очікувати зміни громадських настроїв.

Загрози для МСБ можуть виникнути з необхідності впровадження технічних регламентів, відсутністю доступних кредитів, посиленням конкуренції, що провокуватиме закриття виробництв.

Проте, ці загрози мають не системний, а адаптаційний характер. Системні загрози можуть бути для мешканців сіл (52,2% населення Рівненщини проживає у сільській місцевості, в регіоні працює близько 700 с/г підприємств різних форм господарювання) у випадку введення в обіг торгівлі землею, але ця загроза лише частково пов'язана з ПВЗВТ.

Полтавська область

В ході дискусії депутати, представники бізнесу та науковці Полтавщини висловили свої точки зору щодо позитивних сторін Угоди та шляхів уникнення можливих загроз для окремих галузей економіки області. Учасники виявили побоювання, що підписання Угоди про асоціацію вигідне лише великому бізнесу. В умовах, коли не достатньо захищені права власності у середнього та малого бізнесу і після підписання Угоди умови ведення господарської діяльності не зміняться.

Отже, від ПВЗВТ виграє однозначно великий бізнес, зосереджений у сферах добутку вуглеводнів та залізної руди, потужні сільськогосподарські виробники, влада. Політики будуть мати додаткові інструменти впливу на суспільство під час обговорення наслідків вступу.

Найбільше постраждають машинобудівники, зосереджені у Кременчуцькому промисловому районі. Можливе скорочення робочих місць на 10-18 тисяч. Влада, якщо не створить відповідних запобіжників, також постраждає.

Найбільш суттєво постраждають дрібні фермери, виробники та переробники молока, що не мають відповідних фіто-санітарних сертифікатів. Може постраждати машинобудування, виробництво коліс, вагонів, дорожньої техніки, пов'язані виробництва, що мають свої ринки збуту у країнах Митного Союзу. Для нівелювання загроз фермерам слід досягати санітарних норм ЄС, а машинобудівникам – за допомогою влади – шукати нові ринки збуту.

За рахунок впровадження європейських санітарних норм щодо продуктів харчування очікується підвищення рівня життя людей, зниження витрат на ліки, поліпшення загального рівня здоров'я населення.

Харківська область

В результаті дискусії було визнано, що виграють в Харківському регіоні від створення ПВЗВТ підприємства (переважно – великі), які спроможуться модернізувати виробництво та перейти на європейські стандарти. Для споживачів ПВЗВТ сприятиме насиченню ринку України дешевими якісними продуктами.

Найбільше постраждають від створення ПВЗВТ виробники, які не віднайдуть можливість модернізувати виробництво, а також підприємства, орієнтовані на збут власної продукції в Росії. Найсуттєвіші загрози для регіону від створення ПВЗВТ полягають у наступному:

1. Вірогідність втрати підприємствами регіону ринку збуту в Росії з політичних причин (найбільше це відіб'ється на електротехнічному обладнанні, приладах та предметах побуту).

2. Відсутність коштів для модернізації виробництва та переходу на європейські стандарти.

Для нівелювання загроз необхідна державна підтримка та усвідомлення підприємствами необхідності робити зміни.

Створення ПВЗВТ було визнано неоднозначним для регіону та таким, що може містити як безумовно корисні, так і загрозливо небезпечні наслідки. Безумовних та безперечних вигод чи переваг утворення ПВЗВТ для регіону ніхто з присутніх не навів.

Переважна більшість присутність погодилася, що підприємства Харківщини цілком спроможні відповісти на цей виклик, а сама Угода – це додатковий стимул та нові можливості. Більше того, значна кількість промисловців та підприємців регіону вже налаштувалися «грати за правилами» Європейського Союзу та готуються до чесної конкуренції із європейськими виробниками незалежно від підписання Угоди про асоціацію.

В ході обговорення було виявлено, що найперспективнішими галузями, які зможуть вигідно скористатися Угодою про асоціацію, є освіта, наука та високотехнологічне виробництво. Підприємства та установи, які працюють за даними напрямками, вже давно активно взаємодіють із європейськими інституціями та навіть становлять гідну конкуренцію багатьом з них.

В цілому, учасники круглого столу зійшлися в думці, що підписання Україною Угоди про асоціацію із ЄС є важливою віхою в процесі європейської інтеграції України. Наслідком цієї події стане можливість українських виробників вийти на нові ринки. Але такий успіх вимагатиме кропіткої праці з модернізації підприємств та запровадження нових стандартів здійснення господарської діяльності в Україні.

Херсонська область

Центральним моментом дискусії у м. Херсон стало обговорення подальшої спеціалізації економіки регіону: чи область має залишатися аграрною, чи розвивати сучасні промислові технології.

Учасники заходу дійшли згоди, що виграє від створення ПВЗВТ місцевий бізнес, пов'язаний із експортом сільгосппродукції, перш за все зернових і олійних; місцевий опозиційний політикум; населення, зайняте у курортно-рекреаційній сфері; споживачі, що мають стабільні доходи.

Найбільших втрат від створення ПВЗВТ можуть зазнати місцеві підприємства, що залишилися від радянської великої індустрії (передусім – суднобудівні і судноремонтні заводи); групи політичних інтересів, пов'язані із існуючою партією влади; групи бідних споживачів, які розраховують на соціальні програми.

Найбільша загроза від ПВЗВТ для регіону полягає в тому, що Херсонська область може перетворитися у аграрний придаток. З одного боку, Херсонщина стане житницею Європи, з іншого – зменшиться вірогідність розвитку тут сучасних промислових і ІТ-технологій. Джерело загроз – дуже значне відставання в сучасних промислових і інформа-

«Приєднання України до ПВЗВТ дає передусім шанс на модернізацію та розвиток регіональної економіки, для використання якого необхідна кропітка робота і влади, і бізнесу, і інститутів громадянського суспільства», – проректор Херсонського державного університету Валентина Федяєва

ційних технологіях. Потрібні великі інвестиції, підстав для яких нема.

Найбільше постраждають сільські жителі, оскільки сучасні аграрні технології не зможуть забезпечити роботою таку велику кількість селян з низьким рівнем технологічної освіти.

Нівелювати загрози для Херсонщини можна шляхом переорієнтації суднобудівної галузі на будівництво маломірного флоту, передусім для використання у внутрішніх водоймах. Адаптуватися до умов роботи в єдиному ринку з ЄС селянам можуть допомогти програми для навчання сільських жителів працездатного віку ремеслам, фермерству, роботі у сфері послуг, виноградарству і виноробству тощо.

Найбільша вигода від створення ПВЗВТ – це стрімке затикування регіону у мейнстрім сучасної економіки і сучасного світового суспільства. Найбільше виграє молодь, яка зможе повною мірою скористатися результатами цього процесу.

Результатом ПВЗВТ стане прискорений розвиток приберегової смуги дніпровського, чорноморського і азовського узбережжя Херсонської області. Повною мірою буде використано транзитний потенціал Херсонщини. Зокрема, розвиватиметься портове господарство та рекреаційна інфраструктура. Найбільше виграють лівобережні райони області – Скадовський, Голопристанський, Каланчакський, Каховський. Причина – орієнтація на курортно-рекреаційну галузь, вирощування ранніх овочів і бахчевих культур. Проблемні райони – Іванівський, Нижньосірогозький, Горностаївський, Високопільський, де географічне положення набагато гірше, а господарчі практики менш ефективні.

Загальний підсумок дискусії: створення ПВЗВТ з ЄС стане потужним поштовхом до економічного розвитку Херсонщини. У більшості населення позитивні очікування від цієї події.

Черкаська область

На думку учасників „круглого столу”, Черкащина з її низькою діловою активністю, але значним аграрним потенціалом та вигідним географічним розташуванням після створення ПВЗВТ з ЄС отримає шанс на модернізацію окремих галузей, впровадження інновацій та інвестицій, а також – на нову роль транзитного вузла, хоча й з побоюваннями, що деякі галузі економіки області втратять від зміни стандартів ведення справ.

Під час дискусії учасники зійшлися в думці про те, що у Черкаській області від створення ПВЗВТ найбільшою мірою виграють:

- сільськогосподарський комплекс: насамперед збільшиться експорт зернових; матиме розвиток фермерство; вийде на якісніший рівень інша агросировина;
- транспортна галузь: розвиток магістралей, аеропорт, річкових портів.

Загалом більше переваг отримає великий бізнес завдяки збільшенню інвестицій, розвитку інновацій.

Основною загрозою від створення ПВЗВТ експерти назвали проблему адаптації національних стандартів якості до рівня європейських. Як результат, можуть постраждати від дрібного виробника до промислового гіганта регіону. Адже, не всі в регіоні зацікавлені змінювати стандарти та нести відповідні затрати. По-друге, немає спеціалістів на місці, які б впроваджували ці стандарти в життя.

«Європа вже давно живе в постіндустріальному інформаційному суспільстві, тому потрібно думати не лише про заводи, а, насамперед, про сферу послуг», – керівник РП ICC Ukraine в Черкаській області Дмитро Виноградов

Оскільки Черкаська область є аграрною і живе з агровиробництва, проблемною може стати гармонізація законодавства і процедур у сфері технічних бар'єрів торгівлі, санітарних і фіто-санітарних заходів. Найбільше постраждають фермерські господарства. У зв'язку з цим експерти наголошували на необхідності широкої державної підтримки процесів адаптування до стандартів ЄС.

Черкащина вже тривалий час працює в європейському напрямку. Наприклад, за минулий рік прямі інвестиції в економіку Черкаської області з країн ЄС склали 31% загального обсягу, а з країн СНД – 1%. Головною перевагою для регіону від створення ПВЗВТ є модернізація промислових гігантів. «Азот», «Богдан» та інші підприємства потрібно буде перевести на євростандарти, на що, ймовірно, будуть залучені інвестиції.

Конкретні наслідки утворення ПВЗВТ найбільшою мірою позначатимуться на агропромисловому комплексі – збільшиться експорт зернових до країн ЄС.

Енергозберігаючі проекти – великий і перспективний шлях Черкаської області в зоні вільної торгівлі з ЄС, який буде цікавим обом сторонам.

Черкащина після підписання Угоди про асоціацію з ЄС може стати потужним транзитним вузлом. Черкаський аеропорт, як і всі транспортні аеропорти по Україні, потребує значного оновлення і нового функціонування. Річковий транспорт також має всі шанси на модернізацію.

Чернівецька область

Більшість учасників „круглого столу” у м. Чернівці погодилися, що підписання угоди про Асоціацію з ЄС, з одного боку, створить можливості для виробників Чернівецької області, з іншого — для того, щоб скористатись ними необхідно прикласти значні зусилля. Загострена конкуренція вимагає покращення якості продукції та зниження ціни. Сертифікація відповідності європейським вимогам може стати надто дорогою для українських підприємств. Однак, споживачі Чернівецької області від підписання угоди виграють, бо отримають якісніші і дешевші товари.

Основними причинами, що спричиняють страх вітчизняних виробників перед конкуренцією, є зміна сучасних умов ведення бізнесу. Адже в Україні домінує

специфічний спосіб підприємництва: переважання тіньового сектору над офіційним, масове використання корупційних схем, нехтування виробниками нормами та стандартами, закладання в ціну продукції невинновданно високих норм прибутку. Відтак максимальна легалізація бізнесу призведе до зростання витрат, в тому числі на оплату праці та сплату податків (за рахунок зникнення зарплати в конвертах).

Найбільшими загрозами є посилення конкуренції та зміна правил сертифікації продукції. Деякі виробники можуть не витримати конкуренції, оскільки зменшиться норма прибутку та збільшаться витрати на оплату праці та, можливо, на сертифікацію продукції.

Підсумком дискусії стало виокремлення найочікуваніших переваг та найзогрозливіших викликів для регіону від створення ПВЗВТ з ЄС. Так, на думку

учасників „круглого столу”, вигоди для області вбачаються в наступному: збільшення конкуренції серед виробників призведе до покращення якості продукції, зменшення її ціни та розширення асортименту; перенесення відповідальності з контролюючих органів на виробника, що збільшить захист споживачів продукції; зниження процентних ставок по кредитах; зростання заробітної плати в регіоні; збільшення експорту у ЄС продукції місцевих виробників.

Найбільш гострі негативні наслідки:

1. Переоснащення виробництва потребуватиме значних коштів, яких немає у більшості підприємств.

2. Підвищення конкуренції призведе до закриття деяких підприємств, а, отже, й до збільшення безробіття.

3. Закриття місцевих підприємств викличе необхідність купівлі закордонних товарів і, як наслідок, збільшення імпорту та попиту на іноземну валюту.

4. Зміна правил контролю якості продукції приведе до зростання витрат виробників, що негативно відіб'ється на конкурентоспроможності продукції.

Чернігівська область

Учасники „круглого столу” у м. Чернігові, при обговоренні переваг та викликів підписання Угоди про асоціацію з ЄС виходили не тільки з соціально-еко-

«Ти за все повинен нести відповідальність, ніхто нічого тобі готового не дасть. Це дуже важка праця», – Тетяна Козлова, голова правління ПФ ВАТ «Арніка» (м. Чернівці), що експортує продукцію на ринок ЄС

номічних особливостей регіону, але й аналізували альтернативні шляхи участі України в інтеграційних процесах.

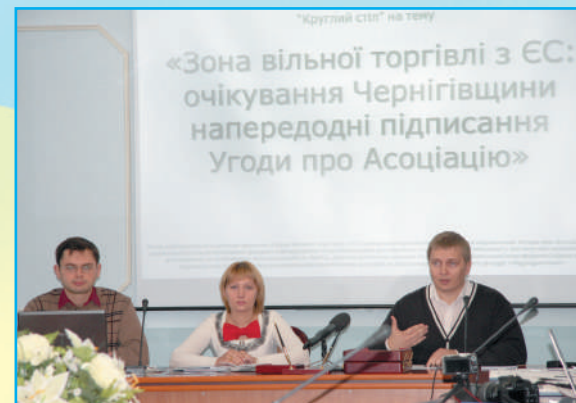
Експерти зазначили, що основними причинами виникнення негативних ефектів від поглиблення економічної співпраці з ЄС є немоде рнізована економіка та відсутність системних реформ. Водночас, підписання Угоди про асоціацію є реальним шансом подолання цих негативних явищ. Відмова від створення ПВЗВТ продовжить процес „консервування проблем”, що поглиблюватиме економічну та політичну кризу в країні. Тобто в довгостроковій перспективі перед Україною постануть більш серйозні виклики. При цьому приєднання до Митного Союзу (МС) не можна розглядати як альтернативний інтеграційний інструмент реформування країни через, по-перше, спорідненість соціально-економічної проблематики країн-членів, по-друге, нижчий рівень стандартів, по-третє, відчутне політичне забарвлення формування МС.

Серед найбільш проблемних моментів для області учасники регіональної дискусії у м. Чернігові називали потребу в адаптації національних стандартів якості до рівня європейських. Передусім, це стосується продукції агропромислового виробництва. Експерти наголошували на необхідності широкої державної підтримки процесів адаптування до стандартів ЄС. При цьому Чернігівщина, як переважно аграрний регіон, зацікавлена в розробці і реалізації загальнодержавних програм підтримки сільгоспвиробників.

Водночас, підкреслювалося, що місцеві підприємства вже мають позитивний досвід роботи на ринках Європейського Союзу та виробляють продукцію, що відповідає європейським стандартам. Так, 28% експортних поставок області здійсниться до країн Європи. Водночас подальший розвиток торгівлі повинен базуватися на зменшенні частки товарів низької переробки.

Загалом позитивно приєднання до ПВЗВТ відіб'ється на харчовій, легкій промисловості Чернігівської області, малому бізнесі. Найбільш постраждають, на думку учасників, дрібнотоварні агропромислові виробники регіону, які потребуватимуть найбільшої уваги держави.

Серед вагомих переваг для бізнесу учасники заходу відзначили запровадження прозорих правил в регуляторній та фіскальній сферах, прискорення реєстрацій-

них та дозвільних процедур. Тобто спрощення ведення бізнесу, усунення корупційної складової ціноутворення стануть факторами виживання малого та середнього підприємництва. Важливою передумовою швидкої та повної імплементації європейських норм відкритості має стати залучення інститутів громадянського суспільства до моніторингу адаптаційних процедур.

Групою, що отримає найбільший зиск від створення ПВЗВТ місцеві експерти назвали споживачів. Очікується, що впровадження європейських стандартів позитивно вплине на якість товарів, а рівень цін не зазнає суттєвих змін.

Під час заходу було акцентовано увагу на тому, що перехідний період для економіки України при створенні ПВЗВТ складатиме 10 років, і найбільш „гарячими” стануть перші три роки. Тобто переважна більшість загроз буде сконцентрована в короткостроковій перспективі, а вигоди повноцінно вдасться реалізувати в довготерміновому періоді. Виходячи з цього, учасники заходу погодилися, що з наявних варіантів подальшого розвитку України найбільшу кількість позитивних ефектів несе поглиблення економічної співпраці з ЄС та активна участь в європейських інтеграційних процесах.

Загальні підсумки регіональних дискусій

Проведення дискусійних «круглих столів» у 14 областях засвідчило, що напередодні Вільнюського самміту в регіональних експертних колах переважала думка про економічну доцільність подальшого поглиблення економічної співпраці з Європейським Союзом через підписання Угоди про асоціацію.

Під час дискусій в різних регіонах експерти доходили спільних висновків про те, що найбільший зиск від створення ПВЗВТ матимуть споживачі та великий бізнес. Серед безпосередніх переваг найчастіше згадувалася **спрощення доступу вітчизняних виробників на європейські ринки, зростання обсягів експорту до країн ЄС**. Ще трьома найбільш популярними тезами за створення ПВЗВТ називалися: **зростання доступності якісних товарів і послуг; зменшення рівня корупції та спрощення умов ведення бізнесу; зростання обсягів іноземного інвестування**.

Регіональні експерти відзначали, що поліпшення інвестиційного клімату стане результатом впровадження прозорих „правил гри” та проведення інституційних реформ на державному рівні.

Між тим ПВЗВТ несе для регіональних економік і низку викликів, найочікуванішими з яких є **необхідність модернізації існуючих підприємств та впровадження європейських стандартів якості товарів і послуг**. Фактично ці два чинники є тісно пов'язаними, оскільки нарощування якості продукції зазвичай супроводжується впровадженням нових технологій. Отже, основним джерелом викликів наразі постає немодернізованість регіональних економік.

Серед загроз, що найбільш актуальні для регіонів після створення ПВЗВТ

також називалися потенційне погіршення економічних відносин з Російською Федерацією, посилення конкурентного тиску на внутрішньому ринку, зростання безробіття та ризик банкрутства дрібнотоварних сільгоспвиробників.

В цілому, на думку учасників регіональних дискусій, найбільш відчутні виклики постануть перед економічними суб'єктами: МСБ; великими підприємствами, які не проводили модернізацію; дрібнотоварними сільгоспвиробниками. Необхідність значних витрат на впровадження європейських стандартів може викликати не тільки зниження ділової активності, але й закриття низки підприємств, що, відповідно, негативно відіб'ється на зайнятості. Крім того, регіональні експерти прогнозують скорочення рентабельності вітчизняного бізнесу до рівня європейського, що може призвести до зменшення кількості підприємств, зайнятих в торгівлі.

При актуалізації викликів подальшого поглиблення економічної співпраці з ЄС учасники дискусій найчастіше звертались до специфіки регіонів. Так, для південних областей нагальним є нівелювання загроз для суднобудування, портового господарства; промислово розвинені східні області більше занепокоєні подальною долею великих бюджетоутворюючих підприємств; аграрні області України переймаються питаннями підтримки вітчизняних сільгоспвиробників. Крім того, в залежності від регіональної специфіки формуються і унікальні позитивні очікування.

При співставленні переваг та викликів важливою є оцінка їх часових перспектив. Під час дискусій зазначалося, що переважна більшість загроз виникатиме в короткостроковій перспективі в той час як реалізація переваг можлива у більш віддаленій перспективі.

Узагальнюючи перебіг дискусій в регіонах, можна сформулювати наступні висновки.

1. Створення ПВЗВТ оцінюється як шанс на модернізацію та розвиток регіональних економік, для реалізації якого необхідна кропітка робота і влади, і бізнесу, і інститутів громадянського суспільства.

2. При аналізі переваг та викликів створення Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС учасники заходів схилилися до думки про переважання позитивних наслідків в довгостроковій перспективі. Визначальною умовою упередження та подолання загроз називалася чітка та послідовна політика держави з реалізації Угоди про асоціацію з позицій захисту національних інтересів.

3. Створення ПВЗВТ ставить перед регіональними економіками низку взаємопов'язаних викликів та переваг. Так, наприклад, загроза закриття неефективних виробництв одночасно стимулює до проведення модернізації, впровадження нових технологій. Посилення конкуренції на внутрішньому ринку може бути певною мірою компенсоване збільшенням присутності українських виробників на європейських ринках. Ризик банкрутства малих сільгоспвиробників стимулюватиме розвиток кооперації та запровадження сучасних сільгосптехнологій.

4. Важливим чинником активізації економічної активності та поліпшенні інвестиційного клімату місцеві експерти називають подолання корупції та спрощення умов ведення бізнесу. За цих умов одним з основних набувачів репутаційних переваг стає влада.

5. На регіональному рівні є гостра потреба в об'єктивному та неупередженому кількісному аналізі наслідків створення ПВЗВТ. При цьому існує запит саме на аналітику та рекомендації в розрізі економіки окремих областей, що зумовлюється передусім специфікою регіональних проблем. Запитувачами такої інформації є як місцеві органи влади, так і бізнес, громадськість, науковці. Відсутність кількісних оцінок ризиків та ефектів гальмує формування суспільного запиту на вектор подальшої інтеграційної політики України, сприяє політизації процесу підписання Угоди про асоціацію.

За результатами проведення регіональних „круглих столів” можна сформулювати наступні рекомендації та очікування.

1. Продовжити переговорний процес про підписання Угоди про асоціацію як таку, що сприятиме модернізації економіки держави та проведенню інституційних реформ.

2. Розробити методологію та провести аналіз ризиків та ефектів для регіональних економік від створення ПВЗВТ.

3. Забезпечити прозорість процедур та відкритість інформації (в тому числі аналітичної) щодо підписання та реалізації Угоди про асоціацію.

4. До підписання Угоди про асоціацію продовжити процес адаптації національних стандартів до європейських.

ЗОНА ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС: ВІДПОВІДІ НА НАЙГОСТРІШІ ТА ПОШИРЕНІ ПИТАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ДИСКУСІЙ¹

Найбільш болючою проблемою створення ПВЗВТ з ЄС регіональні експерти називають необхідність приведення національних стандартів якості продукції до європейських вимог. Хто постраждає найбільше від переходу до нових стандартів? Чи витримають таку адаптацію великі промислові підприємства? Малий бізнес?

Перш за все варто зазначити, що станом на 11 листопада 2013 року в Україні вже прийнято 7074 національні стандарти, гармонізовані з міжнародними та європейськими, та 43 технічні регламенти, розроблені на основі актів законодавства ЄС, 29 з яких уже введено в дію. Якщо говорити безпосередньо про зобов'язання, закріплені Угодою про асоціацію, то нею передбачене введення у законодавство України 27 вертикальних (секторальних) технічних регламентів; з них вже введено у законодавство України 25 технічних регламентів, з яких набрали чинності 18².

Відповідаючи на питання, хто найбільше постраждає від обов'язкової гармонізації з технічними регламентами ЄС, варто робити наголос не на галузі чи сфері промисловості, а на характеристиках конкретного виробництва. Неефективні, нездатні пристосовуватись до змін підприємства зіштовхнуться із найбільшими труднощами.

Великі промислові підприємства (переважно задіяні у сфері машинобудівної чи хімічної промисловості і розміщені у східних регіонах України), які є спадком радянських часів, у своїй більшості використовують застарілі методи виробництва, значною мірою порушують європейські екологічні стандарти, є низькорентабельними і енергонеефективними. Для таких підприємств адаптивні зміни є складним процесом. Це, однак, стосується не лише гармонізації з європейським стандартами чи технічними регламентами, а поширюється на усі аспекти економічної діяльності.

Щодо малого бізнесу, то його слабка сторона полягає у його низькій (порівняно із середнім і великим бізнесом) фінансовій спроможності, а перевага – у більшій гнучкості і адаптивності. Однак якихось особливих загроз у контексті гармонізації технічних регламентів чи дотримання європейських стандартів для малого бізнесу немає, так само як і для середніх чи великих підприємств.

Чи передбачаються Угодою про асоціацію запобіжні заходи для уникнення закриття великих підприємств, продукція яких виявиться неконкурентоспроможною після відкриття національного ринку?

¹ За експертної підтримки Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (м. Київ)

² http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=223315&cat_id=223314

Таких заходів не передбачено. Проблемні підприємства будь-якого розміру, якщо вони не здатні адаптуватись і підвищувати власну конкурентоспроможність, в ринкових умовах будуть поглинені і модернізовані або ж припинять свою діяльність.

Чи призведе більш тісна інтеграція України є Європейським Союзом до економічної блокади з боку Росії, що матиме наслідком зменшення ринку товарів, що виробляються в регіоні?

Ризик блокади українського експорту в Росію має не економічну, а політичну природу. Цей ризик є найбільшим у короткостроковому періоді.

З плином часу (у середньо- і довгостроковому періодах) буде все важче адміністративними методами стримувати економічні мотиви учасників ринку. Як українські експортери, так і російські імпортери у своїх рішеннях керуватимуться в першу чергу міркуваннями економічної доцільності і потенційного прибутку. Якщо російським імпортерам буде вигідно імпортувати певні українські товари, що матимуть конкурентні характеристики і ціну, протидіяти цьому буде важко.

Наскільки високим є ризик відтоку російського капіталу з України після підписання Угоди про асоціацію?

Російські інвестори після підписання Угоди про асоціацію у рішенні щодо своєї присутності в Україні, розширення або ж згортання діяльності будуть керуватись власним економічним інтересом. Законодавча гармонізація України і ЄС і всебічна лібералізація економічних відносин (у тому числі, у фінансовій сфері) сприятиме легшому залученню бізнес-партнерів з ЄС. Україна може бути використана російськими інвесторами як плацдарм для експорту товарів у країни ЄС. Названі фактори сприятимуть припливу російського капіталу в Україну. Серед чинників, які сприятимуть відтоку, можна назвати неготовність до посилення конкурентного середовища, недостатній рівень рентабельності, небажання працювати в умовах більшої прозорості і відкритості. Однак в цілому можна сказати, що економічна кон'юнктура після підписання Угоди про асоціацію сприятиме радше припливу російського капіталу в Україну, аніж його відтоку.

Чи не програтимуть регіональні виробники національні ринки більш конкурентоздатним закордонним підприємствам? Для яких галузей цей ризик найвищий?

Конкурентне середовище – найбільш сприятливий стан для розвитку економіки країни. Але природним є те, що у конкурентній боротьбі є як переможці, так і ті, хто вибуває з гри. Найбільший ризик програти у конкурентній боротьбі мають пострадянські підприємства машинобудівної і хімічної галузей, які зосереджені переважно у східній частині України. Але для таких підприємств ризик обумовлений не утворенням ПВЗВТ з ЄС, а їхньою низькою рентабельністю, застарілістю виробничих потужностей, неефективним менеджментом. Конкурентоздатність

українських виробників у кожному конкретному випадку залежатиме від їхньої здатності адаптуватись до нових умов, залучати фінансові кошти (кредитний чи інвестиційний капітал) для модернізації виробництва, диверсифікувати ринки збуту, і, звичайно, від якісних і цінових характеристик виробленого товару.

Чи відбудеться в Україні після приєднання до ПВЗВТ з ЄС суттєве збільшення рівня безробіття? В яких регіонах або галузях слід очікувати найбільшого скорочення робочих місць?

Зростання рівня безробіття (якщо воно матиме місце) не буде значним, оскільки структурне безробіття у неконкурентних галузях промисловості буде частково чи навіть повністю компенсоване створенням нових робочих місць внаслідок притоку прямих іноземних інвестицій з ЄС і покращення загального бізнес-клімату. Для згладжування структурного безробіття державі потрібно буде сприяти залученню працівників, звільнених із неконкурентоспроможних підприємств, до програм навчання і професійної перекваліфікації.

Як відіб'ється на регіональних агровиробниках взаємне відкриття ринків в рамках ПВЗВТ та перехід до нових стандартів якості? Чи не викличе це згортання фермерського бізнесу? Чи передбачається Угодою про асоціацію державна або міжнародна підтримка вітчизняних аграріїв?

Для українських експортерів агропромислової продукції створення ПВЗВТ створить можливості для зростання обсягів експорту до країн ЄС, що буде відчутно вже з першого року після вступу у дію положень Угоди про асоціацію. За розрахунками Інституту економічних досліджень і політичних консультацій¹, після підписання Угоди про асоціацію експорт продукції АПК до ЄС зросте в середньому на 20%, причому найбільший вираш буде отримано фактично одразу після набуття чинності Угодою завдяки швидшому відкриттю ринку ЄС. В основному приріст стосуватиметься зернових і олійних культур, а також м'ясної продукції.

Станом на кінець листопада 2013 року в Україні вже було гармонізовано 64% стандартів Європейської Комісії у сільському господарстві та 40% – у харчовій промисловості². Тобто, великий обсяг роботи вже зроблений, і після підписання Угоди про асоціацію процес гармонізації стандартів в сфері агропромислової продукції буде продовжено, але це ніяк не буде раптовим чи неочікуваним явищем. Ризику для «згортання» бізнесу виробників агропромислової сфери гармонізація зі стандартами ЄС не несе; однак слід зважати на те, що доведеться працювати у більш конкурентних умовах і забезпечувати вищі стандарти якості продукції, у зв'язку з чим аграріям доведеться докладати відповідних зусиль.

¹ Ryzhenkov, Mykola, Svitlana Galko, Veronika Movchan, Jörg Radeke (2013) The impact of the EU-Ukraine DCFTA on agricultural trade. Policy Paper Series, APD/PP/01/2013, October 2013

² <http://minagro.gov.ua/node/10322>

Положень про державну чи міжнародну фінансову підтримку виробників агропромислового сектору у тексті Угоди про асоціацію немає. Однак українські державні органи можуть здійснювати таку підтримку в межах затверджених програм і наявних бюджетних коштів, у випадку, якщо така підтримка не суперечитиме міжнародним домовленостям України. Також підтримка сільськогосподарського сектору може здійснюватись і в рамках проектної співпраці з ЄС (наприклад, окремим підрозділом п'ятої глави Угоди про асоціацію закріплено положення щодо здійснення спільних проектів України і ЄС у сфері розвитку сільських територій).

Чи не буде знищено після підписання Угоди про асоціацію український малий та середній бізнес?

Ні, не буде. Головні труднощі, з якими сьогодні має справу середній і малий бізнес – це обтяжлива податкова і регуляторна політика, низький рівень захищеності права власності (загроза рейдерства), нерівність умов доступу до державних тендерних програм, вибіркова політика при відшкодуванні ПДВ і інші чинники, що формують загальне несприятливе бізнес-середовище в Україні. Ці фактори, а не високий рівень конкуренції, є головними загрозами для бізнесу. Угода про асоціацію, передбачаючи гармонізацію українського законодавства з європейськими нормами в галузі корпоративного права, державних закупівель, митного і податкового законодавства, конкуренції тощо, сприятиме більш прозорому і сприятливому для розвитку бізнесу економічному середовищу.

Якщо Україна підпише Угоду про асоціацію – чи виникнуть труднощі для торгівлі через ринки?

З технічної точки зору, таких труднощів виникнути не повинно. Є ризики, пов'язані із агрегацією сектору торгівлі (наприклад, коли продуктові ринки у містах припиняють своє існування і на їх місці постають великі мережеві торговельні комплекси), однак цей процес характерний для сучасної глобалізованої економіки і не пов'язаний безпосередньо із підписанням Угоди про асоціацію.

Якщо йдеться про умови допуску товарів на продуктові ринки, то слід зазначити, що вже сьогодні Законом України № 771/97-ВР «Про безпечність та якість харчових продуктів» заборонений, наприклад, продаж харчових продуктів домашнього виготовлення або ж обіг необроблених харчових продуктів тваринного походження, у тому числі туш тварин, на яких безпосередньо та/або на упаковці відсутня позначка придатності (ст. 36 вказаного Закону). Якщо на практиці продаж таких продуктів ще відбувається, то це є порушенням законодавства України, і з часом такі випадки будуть викорінюватись. Посилення контролю є процесом імплементації на практиці вимог українського законодавства, і у цьому сенсі підписання Угоди про асоціацію не привнесе якихось додаткових ускладнень для торгівлі на продуктових ринках.

Як створення ПВЗВТ вплине на рівень споживчих цін в Україні?

Лібералізація торгівлі, яка лежить в основі створення ПВЗВТ з ЄС, і посилення конкуренції внаслідок зростання пропозиції європейських товарів на українському ринку та розвитку внутрішнього ринку – це фактори, як зумовлюватимуть тиск на ціни у бік зниження. У той самий час, зростання доходів населення (і, як наслідок, збільшення сукупного попиту) чинитиме тиск на рівень цін у бік підвищення.

Передбачити динаміку цін в країні після набуття чинності Угодою про асоціацію зараз передбачити важко, бо це залежатиме не лише від власне заходів, пов'язаних з реалізацією Угоди, але й низки інших факторів, таких як рівень економічної активності, національна монетарна і грошово-кредитна політика, кон'юнктура на світових товарних і фінансових ринках тощо.

Поступове зростання цін може відбутись в окремих галузях, де європейські стандарти є значно строгішими за чинні українські. Прикладом є молочна продукція: виробники молочної сфери, привівши у відповідність власні виробничі процеси зі стандартами ЄС, закладатимуть вартість цього узгодження у кінцеву ціну реалізації продукції. Вартість молочної продукції в ЄС, порівняно з Україною, і так є досить високою, тому імпорту з ЄС не буде чинити суттєвого тиску на ціну молочної продукції в Україні у бік зниження.

Також, внаслідок жорсткішого дотримання законодавства у сфері інтелектуальної власності, може зрости вартість товарів, що містять інтелектуальну складову (книжок, комп'ютерних програм, товарів, що є об'єктом інтелектуальної власності за принципом географічного зазначення тощо) – однак ця тенденція, з огляду на затверджені адаптаційні періоди, матиме місце радше у середньо- і довгостроковій перспективі.

Чи не призведе взаємне відкриття ринків України та ЄС до домінування у вітчизняній структурі експорту сировинних статей? Наскільки високим є ризик перетворення України на сировинний придаток ЄС?

Досвід нових країн-членів ЄС (Румунії, Болгарії, Польщі, Чехії, Литви, Латвії, Естонії, Словенії, Словаччини, Угорщини), які до набуття повноправного членства мали зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, свідчить про те, що структура їхнього експорту не змінювалась у бік переважання сировинних товарів, але навпаки – з часом в експорті зростала частка товарів із більшою доданою вартістю. Індекс економічної складності (Economic Complexity Index, ECI), що розраховується МІТ і опосередковано вказує на частку товарів із високою доданою вартістю у загальній структурі товарного експорту країни, для перелічених країн у 1995 і 2008 роках мав наступні значення (див. таблицю).

Показовим є те, що у жодній із перелічених країн індекс ECI не знизився у 2008 році у порівнянні з 1995 роком. У той самий час, відповідний показник, наприклад, для Російської Федерації у межах вказаного періоду знизився з 0,42 у

1995 році до 0,31 у 2008. Для України відповідні значення становили 0,39 і 0,55.

Не можна стверджувати, що економічна асоціація через взаємну лібералізацію торговельних режимів призведе до превалювання в експорті менш розвиненої країни сировинних статей або товарів із низьким ступенем доданої вартості. Фактором виникнення виробництв із високим рівнем доданої вартості на території менш розвиненої країни може бути як діяльність національних підприємств, що скористаються новими експортними можливостями внаслідок лібералізації торгівлі, так і надходження прямих іноземних інвестицій завдяки покращенню бізнес-середовища.

Наскільки висока імовірність того, що до України підуть інвестиції з ЄС після підписання Угоди про асоціацію?

Перш за все варто зазначити, що країни ЄС вже сьогодні є найбільшими прямими інвесторами в економіку України. Станом на 1 жовтня 2013 року, прямі іноземні інвестиції з країн ЄС в Україну склали близько 80%. Після підписання Угоди про асоціацію ця тенденція лише посилиться.

Факторами надходження прямих іноземних інвестицій буде, з однієї сторони, працевнадлишковий і капіталодефіцитний характер української економіки.

Вартість робочої сили в Україні є низькою (у порівнянні з європейським рівнем), що дозволяє знизити загальні витрати виробництва (у порівнянні з тим випадком, коли виробничі потужності розміщені на території ЄС).

З іншої сторони, притоку інвестицій сприятиме інституційне зближення України і ЄС, покращення ділового клімату, підвищення прозорості у веденні економічної діяльності, спрощення митних, реєстраційних процедур тощо. При цьому, названі фактори сприятимуть припливу інвестицій не лише з ЄС, а і з інших країн світу. Зокрема, покращення бізнес-середовища в Україні, а також фактор утворення ПВЗВТ між Україною і ЄС приваблюватиме представників третіх країн (наприклад, Росії). Здійснюючи

Значення індексу економічної складності для деяких країн-членів ЄС

Країна	Індекс ECI, 1995	Індекс ECI, 2008
Румунія	0,66	0,93
Болгарія	0,49	0,57
Польща	0,79	1,02
Чехія	1,43	1,65
Литва	0,18	0,67
Латвія	0,13	0,58
Естонія	0,35	0,78
Словенія	1,40	1,54
Словаччина	1,31	1,39
Угорщина	0,96	1,45

Джерело: <http://atlas.media.mit.edu/rankings/>

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну станом на 01.10.2013 (млн. дол. США)

	Обсяг прямих інвестицій	У % до підсумку
Усього, у тому числі	56565,2	100,0
Кіпр	18712,0	33,1
Німеччина	6194,8	11,0
Нідерланди	5504,0	9,7
Російська Федерація	3842,1	6,8
Австрія	3216,4	5,7
Велика Британія	2724,4	4,8
Віргінські Острови (Брит.)	2452,4	4,3
Франція	1843,0	3,3
Швейцарія	1277,5	2,3
Італія	1259,0	2,2
Беліз	1036,6	1,8
США	985,8	1,7
Польща	831,8	1,5
Інші країни	6685,4	11,8

Джерело: Державна служба статистики України

прямі інвестиції у орієнтовані на експорт виробництва в Україні, вони отримають кращий доступ до ринку ЄС.

Чи призведе поглиблення економічної співпраці з ЄС до скорочення соціальних програм та виплат?

Структура і обсяги здійснення соціальних програм і виплат визначаються державними органами влади у межах наявного бюджету, поглиблення економічної співпраці з ЄС не має з цим прямого зв'язку. Кореляція між інтенсивністю співпраці і обсягом соціальних виплат може бути радше позитивною, на підтвердження цього можна навести таку (досить умовну) схему: створення ПВЗВТ з ЄС та реалізація програми гармонізації українського законодавства з європейським стимулюватиме розвиток економіки України і зростання реального ВВП, що призведе (за інших рівних умов) до зростання бюджетних відрахувань, що, у кінцевому підсумку, збільшить базу для можливих соціальних програм і виплат.

Також варто зазначити, що глава 21 п'ятого розділу Угоди про асоціацію передбачає співробітництво між Україною і ЄС у сфері зайнятості і соціальної політики, що матиме наслідком імплементацію у національне законодавство низки законодавчих норм ЄС у цій сфері і сприятиме досягненню вищого рівня соціального захисту населення.

Як вплине на вітчизняну економіку відтік талановитої молоді та фахівців після запровадження безвізового режиму з ЄС?

Угодою про асоціацію не передбачено запровадження безвізового режиму з ЄС. Втім, відтік талановитої молоді із країн, що розвиваються у більш розвинені країни у тих чи інших масштабах має місце за будь-яких візових режимів. Гармонізація законодавства України і ЄС, передбачена Угодою про асоціацію, загальне покращення бізнес-клімату у довгостроковій перспективі мали би зменшити відтік молоді в країни Європейського Союзу і інші розвинені країни світу.

Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень

**Зона вільної торгівлі з ЄС:
очікування регіонів напередодні підписання Угоди про Асоціацію**

Матеріали проекту

Розповсюджується безкоштовно
Відповідальний за випуск **Євгеній Романенко**
Технічний редактор **Валерій Лозовий**

Підписано до друку 27.12.2013 р.
Формат 60х84/16. Друк офсетний. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 2,0. Обл. вид. арк. 1,86
Тираж 500 прим.

Віддруковано Лозовий В.М. Свідчення серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14027 м. Чернігів, вул. Станіславського 40
Тел. (0462)972-661. www.lozovoy-books.cn.ua